

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 788-800

ŞAİRİ BİLİNMEYEN FARŞÇA MANZUM BİR KIRK HADİS

Çetin Kaska

Dr. Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetinkaska@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-1168-5522/ **Dr., İstanbul University Faculty of Arts and Humanities Persian Language and
Literature Department**

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 27.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Kaska, Çetin (2022), “Şairi Bilinmeyen Farsça Manzum Bir Kırk Hadis”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 788-800.

Kaska, Çetin (2022), “Forty Hadith in Persian Verse with an Unknown Poet”, Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 788-800.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Şairi Bilinmeyen Farsça Manzum Bir Kırk Hadîs

Özet

Hz. Peygamber'in kırk hadîsi ve bu hadîslerin açıklamalarından oluşan eserlere kırk hadîs denilmektedir. Kırk hadîs türü hicri II. yüzyıldan sonra ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında oldukça rağbet gören bu tür, Hz. Peygamber'in "Ümmetim için dinî konulara dair kırk hadîs derleyen kimseyi Allah Teâlâ âlimler topluluğu arasında diriltir" mealindeki hadîsi hasebiyle kaleme alınmıştır. Bu hadîs sebebiyle birçok alim, edip ve mutasavvıf kırk hadîs derlemiştir. Kırk hadîsler bazen manzum, bazen mensur, bazen de manzum-mensur karışık bir tarzda yazılmıştır. Bu tür eserlerde genellikle ilk önce hadîs metni yazılır, sonra kısa tercümesi verilir, bazen de ayetler, başka hadîsler ve hikmetli olaylarla konu genişletilir. Özellikle anlaşılması ve ezberlenmesi kolay olan hadîslerden seçilen kırk hadîsler zengin bir dinî edebiyatın gelişmesine vesile olmuştur. Edebî, ahlakî, içtimâî ve dinî özelliklere sahip olan kırk hadîsler, İslâm dünyasında en çok Türkçe yazılmıştır. Türk edebiyatında kırk hadîsler hilye, siyer, mevlid ve maktel gibi dinî türlere nispetle daha çok işlenmiştir. Kırk hadîsler klasik edebiyatımızda hem Türkçe hem de Farsça yazılmıştır. Nitekim İdris-i Bitlisî, Yusuf Nûrî Efendi, Uzun Firdevsî, İznikli Selâmî, Mollâ Câmi'yi örnek alarak bu türden Farsça eserler yazmışlardır. Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah koleksiyonunda (nr. 400, vr. 74a-77a) bulunan şairi bilinmeyen Farsça manzum kırk hadîs ilk defa ele alınacak, eserin Farsçası yazılacak ve Türkçe tercümesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırk Hadîs, Farsça Manzum Kırk Hadîs, Süleymaniye Kütüphanesi.

Forty Hadith in Persian Verse with an Unknown Poet

Abstract

The works consisting of the forty hadith of the Prophet and the explanations of these hadiths are called forty hadith. Forty types of hadith emerged and became widespread after the second century A.H. This verse genre, which is very popular in Turkish, Arabic and Persian literatures, of the Prophet; It was written because of his hadith, "Allah will resurrect anyone who compiles forty hadiths on religious issues for my ummah, among the community of scholars". Because of this hadith, many scholars, writers and mystics compiled forty hadith. Forty hadiths were written sometimes in verse, sometimes in prose, and sometimes in a mixed verse-prose style. In such works, the hadith text is usually written first, then its short translation is given, and sometimes the subject is expanded with verses, hadiths and wise events. Especially the forty hadiths selected from the hadiths that are easy to understand and memorize have been instrumental in the development of a rich religious literature. Forty hadiths, which have literary, moral, social and religious characteristics, were mostly written in Turkish in the Islamic world. Forty hadiths in Turkish literature; It has been processed more than religious types such as hilye, siyer, mawlid and maktel. Forty hadiths were written in both Turkish and Persian in our classical literature. As a matter of fact, poets such as Idris Bitlisi, Yusuf Nuri Efendi, Uzun Firdevsi, Iznikli Selami wrote such Persian works by taking Molla Jami as an example. In this study, forty hadith in Persian verse, whose poet is unknown, in the collection of Celebi Abdullah of the Suleymaniye Library (nb. 400, p. 74a-77a) will be discussed for the first time, the work will be written in Persian and translated into Turkish.

Keywords: Forty Hadith, Forty Hadith in Persian Verse, Suleymaniye Library.

Giriş

Hız. Peygambere ait hadîslerden kırk tanesinin bir araya getirilmesi ve bunların yorumlanmasıyla oluşan edebiyat geleneğine Hadîs-i Erbaîn veya Kırk Hadîs denilmiştir. Edebiyatımızda Kırk Hadîs olarak adlandırılan bu tür eserler Arapçada erbaîn veya erba'ün hadîs, Farsçada Çihl veya Çihil hadîs şeklinde ifade edilmiştir (Canım 2010: 94; Kandemir 2022: 466). Kırk hadîsler manzum, mensur veya manzum-mensur karışık bir tarzda telif edilmişlerdir. İlk kırk hadîslerin yazılış gayeleri edebî olmadığı için genellikle mensur yazılmışlardır. Daha sonra şairler de bu tarz eserler kaleme alınca manzum eserler ortaya çıkmıştır. Kırk hadîslerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, Hız. Peygamber'in; "*Her kim benim hadîslerimden kırk tanesini ezberleyip başkalarına da öğretirse, kıyamet gününde Allah onu bilginler ve fakihler arasında diriltsin*" mealindeki hadîsidir (Yüceer 2020: 24-50; Akkuş 2006: 126; Canım 2010: 94). Hadîs âlimleri tarafından zayıf olarak nitelendirilen bu hadîs bazı farklarla birçok kırk hadîs eserinin başında yer almıştır. Özellikle hicri ikinci yüzyıldan sonra gelişen kırk hadîsler, Peygamber'in şefaatine nail olmak, cehennem azabından sakınmak, hayır dua almak, rahmet ile yad edilmek, sıkıntılardan kurtulmak, faydasız geçen vakti telafi etmek, halka hizmet etmek, âlimler arasında yer almak, ekâbire hoş görünmek, dost ve talebe ricasını yerine getirmek, hadîs ilminde hissedâr olmak, caize almak, dinî hayatı sosyal açıdan irdelemek gibi nedenlerden dolayı kaleme alınmışlardır (Karahana 1954: 18-25; Canım 2010: 95). Kırk hadîsler, konu itibarıyla Kur'ân'ın faziletlerini, İslam'ın şartlarını, Hız. Peygamber ve ashâbını, tasavvuf, tarikat, dünyevî meşgaleleri, siyaset, hukuk, ilim, âlim, cihad, içtimâî ve ahlâkî hayat, tıp, mizah, latife, hüsn-i hat, bir kavim, bir bölge veya bir şehrin faziletini içine alacak şekilde derlenmişlerdir (Karahana 1954: 36-43).

Kırk hadîsler Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında genellikle hadîs metni, hadîsin tercümesi, gerek duyulması halinde başka ayet, hadîs ve hikmetli mevzularla konu genişletilerek ele alınmıştır (Pala 2004: 270). Bu tertip hem manzum hem de mensur eserlerde aynıdır. Kırk hadîsler daha çok Arap edebiyatında mensur ve Fars edebiyatında manzum şeklinde kaleme alınmıştır, ancak bu türü Türk edebiyatında ilmî çevreler mensur ve edebî çevreler manzum olarak yazmıştır (Canım 2010: 95). Bazı kırk hadîsler yalnız hadîs metinlerinden oluşmuş, bazıları izah ve tercümelemlerle genişletilmiş, bir kısmı da ayetler, başka hadîs ve hikayelerle takviye edilmiştir (Karahana 1954: 30-31). Kırk hadîs türünden kaleme alınan eserler tercüme-i hadîs-i erbaîn, şerh-i hadîs-i erbaîn, çihil hadîs, hadîsü'l-erbaîn, hadîs-i erbaîn ve erbaîn gibi adlarla yad edilmişlerdir (Kemikli 2010: 128). İlk kırk hadîsi Abdullah b. Mübârek kaleme almış, ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Bu türün en meşhur örneği Nevevî'nin kaleme aldığı *Erbaîn Hadîs* adlı eserdir. Bu eserin başka dillerde çevrileri, şerhleri ve açıklamaları yapılmıştır.

Kırk hadîs türündeki eserleri içerik bakımından şöyle tasnif etmek mümkündür: Hız. Peygamber'in hutbelerinden seçilenler, fasih ve sahih hadîslerden seçilenler, kutsi hadîslerden seçilenler, noktasız harflerden seçilenler, ezberlenmesi kolay ve kısa hadîslerden seçilenler, kırk rakamına dayanarak seçilenler, senetleri sahih hadîslerden seçilenler, veciz hadîslerden seçilenler (Karahana 1954: 30-36; Pala 2004: 271). Arap dilinde bu türden en meşhur örnekler; Tirmizî, Selefi, Nevevî, Aliyyü'l-Kârî, İbn Ved'ân; Fars dilinde Muhammed b. Aliyyü'l-Feravî, İmamüddin b. Ali, Ahmed-i Rûmî, Seyyid Sadr, Fasîh b. Abdülkerîm, Mollâ Câmî, Vâiz-i Kâşîfi, İbn Hatun, Veliyyüddin Abdülvelî, Muhammed Cafer-i Esterâbâdî, Abbas b. Muhammed Razî-i Kummî; Türkçe'de Nevaî, Fuzûlî, Rihletî, Münif, Nâbî, Latîfi, Vâlî-i Kadîm, Sehmî, Hikmetî, Nüzhet Ömer, Müstakimzâde, İlâhî, Okçuzâde Mehmed, İsmail Müfid, Seyyid Kadri, Abdurrahman b. Hasan Hibrî, Kemal Ümmî, Hâzinî, Usûlî, Merdümî, Nev'î, Selamî Mustafa, Mecdî, Fevrî, Hâkânî, Âşık Çelebi, Feyzî, Osmanzâde Ahmed Tâib, A. Hamdi Akseki, Hasan Basri Çantay, İsmail Hakkı Bursevî, Ahmed Naîm gibi kimseler tarafından kaleme alınmıştır (Akkuş 2006: 127; Karahana 2022: 469-73; Canım 2010: 98; Yıldırım 2000: 45-190; Yıldız 2006: 1-3). Türk edebiyatında manzum kırk

hadîsler; siyer, hilye, mevlid, maktel gibi dinî türler içerisinde en çok işlenen türdür. Manzum kırk hadîsler daha çok kıt'a ve mesnevi nazım şekilleriyle kaleme alınmışlardır (Karahan 2022: 470).

Türk Edebiyatında Farsça Yazılan Manzum Kırk Hadîsler

Türk edebiyatında İdrîs-i Bitlisî, Uzun Firdevsî, Yusuf Nûrî Efendi ve İznikli Mustafa Selâmî gibi meşhur şairler Farsça manzum kırk hadîs kaleme almıştır (Karahan 1954: 109-115). Bu kırk hadîsler Çetin Kaska tarafından çalışılmıştır. Uzun Firdevsî'nin manzum kırk hadîsi mensur bir mukaddime, kırk hadîs ve bu hadîslerin tercümesi olan 80 beyitten oluşmaktadır. Bu eser 957/1550'de fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Şair bu eseri yazarken Mollâ Câmî'nin eserinden etkilenmiştir (Firdevsî, nr. 2846/9, vr. 226a-226b). İznikli Mustafa Selâmî'nin manzum kırk hadîsi mensur bir mukaddime, Arapça 40 hadîs ve 83 beyitten oluşmaktadır. Şair, Câmî'yi örnek almış ve eserinde geçen bazı hadîslere yer vermiştir. Mukaddimesi ağır ve tekellüflü olan bu eserin manzum kısmı sade ve anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır (Selâmî, nr. AEF25, vr. 1b-9b). Yusuf Nûrî Efendi'nin manzum kırk hadîsi mensur bir mukaddime, 43 kıt'a ve bir rubâiden oluşmaktadır. Eserde ilk önce hadîs metni yazılmış, daha sonra manzum tercümeyle yer verilmiştir. 993/1585 yılında kaleme alınan eser fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır (Nûrî, nr. 31, vr. 1b-9b). İdrîs-i Bitlisî'nin manzum kırk hadîsi Farsça ve Arapça karışık mensur bir mukaddime ve dört bölüme ayrılan kırk hadîsten oluşmaktadır. Bitlisî'nin ilk on hadîsi iman ve İslam'ın esasları, ikinci on hadîsi iyi ve kötü ameller, üçüncü on hadîsi ahlaken fazilet sayılan ve sayılmayan şeyler ve dördüncü on hadîsi ahiret işleri hakkındadır. Peygamber'in şefaatine nail olmak için tanzim edilen bu eser fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır (Bitlisî, nr. FY823, vr. 1b-12a; Karahan 1954: 109-115). Bu dört Farsça kırk hadîsten başka Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah koleksiyonunda şairi bilinmeyen bir kırk hadîs daha bulunmaktadır. Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan bu eser hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Çelebi Abdullah Koleksiyonunda Bulunan Nüshanın Özellikleri

Nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah koleksiyonundaki 400 numaralı mecmuanın 74a-77a varakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi bilinmeyen nüshanın, cilt ebadı 200x127 mm, yazı ebadı 167x80 mm, her sayfadaki satır sayısı ise 19'dur. Eserin bulunduğu mecmuada müstensih adı ve herhangi bir minyatür bulunmamaktadır. Nesih hatla yazılan eser besmele ile başlamış, her hadîsin Arapça metni verilmiş, ardından hadîsler kıt'alar halinde açıklanmıştır. Başlıklar ve metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Varaklar süslü değildir. Nüshanın 74a sayfasının derkenarında "Âlim-i esrâr olan Hakk'dan diler ecr-i cezîl bu kitâbın pâkî. Nâzır-ı Vâkîf el-Hâc Halil 1174" ibareli bir mühür bulunmaktadır.

Nüshanın Başı:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ... قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم... إنما الأعمال بالنيات....

Nüshanın Sonu:

باز بر عکس هست دشمن وار * آن خسان بی مروت را

Şairi Bilinmeyen Farsça Manzum Kırk Hadîs

Aşağıda Farsça metni ve Türkçe tercümesini verdiğimiz manzum kırk hadîs adını bilmediğimiz bir şaire aittir. Şair, klasik dönem eserlerinde olduğu gibi eserine mensur bir mukaddime ile başlamamıştır. Tanzim edilen birçok kırk hadîs gibi bu eser de hafif bahrinin fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Şair büyük ihtimalle Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Hadîs-i Erbaîn* (Çihil Hadîs) adlı manzum kırk hadîsini örnek alarak yazmıştır. Seçip tercüme edilen

hadîslerin bazıları sahih bazıları da zayıf, mevzu ve selefe aittir. Eserde temel hadîs kitaplarında bulunmayan bazı hadîslere de yer verilmiştir. Eser “Ameller ancak niyetlere göredir.” anlamındaki hadîsle başlamış ve “Allah yüce himmeti sever ve kötü şeylerden bizardır.” mealindeki hadîsle son bulmuştur. Hadîslerin ravilerinin zikredilmediği eserde şair hadîslerin asıl manalarına bağlı kalmıştır. Eserde yer alan hadîsler Müslim, Buhârî, Süyûtî, Heysemî, İbn Mâce, Bezzâr, Sâgânî, Ebû Dâvûd, Deylemî, Beyhakî, Teymiyye, Münâvî, Kâdî İyâz, Ahmed b. Hanbel, İbnü’l-A’râbî, Taberânî, Ali el-Kârî gibi meşhur hadîs âlimlerinin eserlerinde mevcuttur. Hadîslerin izahında ayetlerden ve başka hadîslerden istifade edilmemiştir. Beyitlerin hepsi aruza başarılı bir şekilde tatbik edilmiştir. Eserde namaz, abdest, amel, niyet, Kur’ân, ilim, âlim, mal, âbid, kırk hadîs, Müslüman, acizlik, sadaka, muzır hayvanlar, şecâat, kibir, tevâzu, ahlak, cömertlik, salihler, fayda, şer, güzel yüzlülük, azim, dünya, ibadet, sabah uykusu, zengin, cimri, fâsik, himmet gibi konular hakkında hadîsler söylenmiştir. Şair eserde sanat yapma kaygısından uzak genel olarak sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Farsça metinde “müstensih” veya “metni neşreden” tarafından kaynaklanan bazı hatalar bulunmaktadır.

Eserin Farsça Metni ve Türkçe Tercümesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla (vr. 74a).

قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم

Hz. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur (vr. 74a):

إنما الأعمال بالنيّات

1- Ameller ancak niyetlere göredir (Müslim, İmâre, 155).

اصل اعمال نيت نيكوست * نيت نيك دار ای مهتر

زانک آن کار کان به نیت نیست * هست آن جملگی به باد هدر

Amellerin aslı iyi niyettir. Ey ileri gelen/yüce zât! İyiliğe niyet et.

Zîra halis bir niyetle yapılmayan işin tamamı berbat olur (vr. 74a).

نية المؤمن خير من عمله

2- Müminin niyeti, amelinden hayırlıdır (Heysemî, Mecma‘u’z-zevâ‘id, 1/61)

نيت نيك مرد مؤمن را * همچو طاعت بود همه يكسر

زانک پیغمبر خدا فرمود * نیت مؤمن از عمل بهتر

İyi niyet, mümin kimsenin büsbütün ibadeti gibidir.

Zîra Allah’ın Peygamberi: “Müminin niyeti, amelinden daha hayırlıdır” buyurmuştur (vr. 74a).

الوضوء على الوضوء نور على نور

3- Abdest üstüne abdest almak, nur üzerine nurdur (İrâkî, Tahrîc, 1/186).

گر وضو بر وضو همی خواهی * که بدانی چگونه مسطورست

پاکی باطنست با ظاهر * آن وضوی که نور بر نورست

Eğer abdest üstüne abdest almak istersen, onun asıl ehemmiyetini bilirsin.

O abdest, nur üzerine nurdur ve içteki temizliğin dışa yansımasıdır (vr. 74b).

4- Namazın anahtarı temizliktir (İbn Mâce, Tahâra, 3).

ترک دنیا طهارت کلیست * ترک آن گیر تا بیابی نور
بی طهارت در نماز مزین * که کلید نماز هست طهور

Dünyayı terk etmek küllî bir temizliktir. Nuru görmek için dünyayı terk et.

Pislikten arınmadan namaz kapısını çalma. Zîra temizlik namazın anahtarıdır (vr. 74b).

أهل القرآن أهل الله وخاصته

5- Onlar Kur'ân ehli, Allah ehli ve Allâh'ın has kullarıdır (İbn Mâce, Mukaddime, 16).

هر که قرآن تمام یاد گرفت * تا نکویی کن اهل قرآنست
اهل قرآن کسیست خاصه او * که شناسای سر قرآنست

Her kim bütün Kur'ân'ı öğrenirse, ona iyilik yap zîra o Kur'ân ehlidir.

Kur'ân ehli bilhasa Kur'ân'ın sırrını bilen kimsedir (vr. 74b).

طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة

6- İlim talep etme, kadın erkek her Müslüman üzerine farzdır (Bezzâr, Müsned, 1/64).

طلب علم را فريضة نهاد * بر زن و مرد کو مسلمانست
تا بدانی که هر که بی علمست * از جهالت فروز حیوانست

Müslüman olan her erkek ve kadına ilim öğrenmek farzdır.

Zîra ilimsiz kimse cehalet noktasında hayvandan daha aşağıdır (vr. 74b).

اطلبوا العلم ولو بالصين

7- İlim Çin'de dahi olsa talep ediniz (Bezzâr, Müsned, 1/74)

طلب علم بر تو واجب کرد * گر چه باید شدن به عرصه چین
کرد تأکید تا شوی عالم * پس نهی کفر پیش گیری دین

Çin mülküne gitmen gerekse bile ilim talep etmek sana zorunlu kılındı.

Âlim olman için sana küfrü menetmen ve dini rehber edinmen tekid edildi (vr. 74b).

الناس اثنان: عالم و متعلم، و الباقي همج

8- İnsanlar iki kısımdır. Âlim olanlar ve ilimle uğraşanlar. Geri kalanlar ise hiçtir (Taberânî, el-Kebîr, 10/201).

دو کسست آدمی به قول نبی * عالم کاملست و طالب علم
و آنچه باقیست همچو خر دانش * که درو نیست شمه آن علم

Hız. Peygamber'e göre insan iki türdür: Kâmil âlim ve ilim ehli.

Geriye kalanı aynı eşek bil. Zira onda o ilimden güzel bir koku yoktur (vr. 74b).

العلم علمان: علم الأبدان، و علم الأديان

9- İlim iki kısımdır: Bedenle ilgili ilim ve dinle ilgili ilim (Sâgânî, el-Mevdû'ât, 38).

علمها را دو نیمه کرد رسول * نیمه ای طب و نیمه ای دین است
زانکه کو صحت بدن نبود * دین خلل می کند سبب اینست

Hız. Peygamber ilimleri şu iki gruba ayırdı: Bir yarısı hekimlik ve bir yarısı da dindir.

Zîra bedenen sağlam olmayan kimsenin dinine de hâlel gelir (vr. 74b).

منهومان لا يشبعان منهوم العلم و منهوم المال

10- İki aç vardır ki doymak bilmez. Bunlar ilim talebi ile çok mal elde etmektir (İbn Adî, el-Kâmil, 7/ 558).

دو گرسنه است در جهان پیوست * که نگردند سیر در همه حال

آن یکی گرسنه از پی علم * و آن دگر گرسنه از پی مال

Dünyada her hal üzere mütemadiyen doymayan iki aç vardır.

Onlardan biri ilimle uğraşmakla açtır, diğeri mal peşinden koşmakla (vr. 75a).

فضل العالم علی العابد کفضلی علی ادنی رجل من امتی

11- Âlimin âbide üstünlüğü, benim içinizdeki seviye bakımından en düşüğünüze üstünlüğüm gibidir (Tirmizî, İlim, 19).

فضل عالم همیشه بر عابد * تا بحدیست حق حرمت او

که چو فضل نیست پیوسته * بر یکی کمترین ز امت او

Âlimin âbide karşı üstünlüğü en azından ona sürekli hürmet göstermeyi gerektirir.

Zîra fazileti, Hz. Peygamber'in ümmeti içindeki en hakir kimseye üstünlüğü gibidir (vr. 75a).

أفضل الأعمال الحب في الله والبغض في الله

12- Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek ve Allah için nefret etmektir (Ebû Dâvûd, Sünnet, 2).

عمل بهترین بگویم چیست * دوستی کردنت بهر خدا

باز دشمن شوی هر آنکس را * که نباشد مطیع امر خدا

En iyi amelin ne olduğunu söyleyim: Allah için dostça davranmaktır.

Yine Allah'ın emrine itaat etmeyen kimseyle mübâreze etmektir/ düşman olmaktır (vr. 75a).

من حفظ من امتی اربعین حدیثا کتب الله له يوم القيامة فقیها عالما

13- Ümmetimden kim kırk hadîs ezberlerse, kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak diriltir (İbnü'l-Cevzî, el-'İlel, 1/120).

هر که او چل حدیث یاد گرفت * از احادیث مهتر عالم

نام او از جریده علما * بنویسند از بنی آدم

Her kim âlemin büyük muhaddislerinden bir kırk hadîs öğrenirse,

Adını âlimlerin bulunduğu deftere "Benî âdemdendir/insanoğludur" şeklinde kaydeder (vr. 75a).

حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه

14- Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri (mâlâyânî) terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindedir (Tirmizî, Zühd, 11).

حسن اسلام مرد آن باشد * که کند ترک کار بیهوده

هر چه او را معاونت نکند * ترک آن کرد گشت آسوده

Müslümanlığın güzelliği kişinin beyhûde işleri terk etmesi,

Ona yardım etmeyen her şeyi bırakıp rahata kavuşmasıdır (vr. 75a).

المسلم من سلم المسلمون من و يده لسانه

15- Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların selâmette olduğu (zarar görmediği) kişidir (Buhârî, İmân, 4).

تا نگویی شهادت صوری * بی معانی دلیل ایمانست
که ز دست و زبانش پیوسته * ایمنی دان که او مسلمانست

Zâhiri olarak şahâdet etmedikçe, iman etmek manasız kalır.

Zîra dilinden ve elinden sürekli emin olunan kimseyi Müslüman bil (vr. 75a).

المؤمن من آمن جاره من نوابه

16- Mümin, komşusunun şerrinden emin olduğu kimsedir (Buhârî, Edeb, 29).

نیست مؤمن کسی که در عالم * مؤمنی از جفای او خسته است
مؤمن آنکس بود که همسایه اش * دایم از رنجهای او رسته است

Âlemde bir müminin cefasından bîzar olduğu kimse mümin değildir.

Mümin, komşusunun daima cefasından kaygılanmadığı kimsedir (vr. 75b).

إذا احب الله عبدا لم يضره ذنب

18- Eğer Allah bir kulunu severse işlediği günah ona zarar vermez (İbn Mâce, Zühd 30).

هر کرا حق به دوستی گیرد * هر گناهی ورا زیان نکند
زانکه چون گشت بنده اش محبوب * هر چه خواهد خدا جز آن نکند

Allah kimi dost edinirse, hiçbir günah ona zarar vermez.

Zîra kul sevilince, Allah'ın istediğinden başkasını yapmaz (vr. 75b).

من ترك صلاة عمدا متعمدا فقد كفر

19- Kim, namazı kasten terk ederse kuşkusuz ki, açıkça küfre girer (Heysemî, Mecma'u'z-zevâ'id,1/295)

هر که ترک نماز کرد به قصد * بیم آنست کو شود کافر
تا توانی پبای دار نماز * تا نگردی به طاعتش قاصر

Kim kasten namazı terk ederse, onun kâfir olmasından korkulur.

Elinden geldiğince namazı eda et ki onu yerine getirmekte eksik kalmayasın (vr. 75b).

لا يؤمن أحدكم حتى أكون أحب إليه من ولده و والده والناس أجمعين

20- Hiçbiriniz beni, babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz (Müslim, İmân, 69).

نیست مؤمن یقین کسی ز شما * تا نباشد رسول دوست ترش
از همه خلق و مادر و فرزند * وز همه کاینات و سیم و زرش

Sizden kim bütün mahlûkat, anne ve babasından, bütün kâinat, altın ve gümüşten,

Hız. Peygamber'i daha çok sevmiyorsa, o hakiki mümin değildir (vr. 75b).

صلوة الشبعان تملق السكران

21- Tok kimsenin kıldığı namaz, sarhoşun yaltaklanması gibidir (Yüceer 2021: 300).

چون وضو تنگ شد نماز مکن * ای برادر به حيله و دستان
زانک باشد نماز مردم سیر * راست همچون تملق سکران

Ey kardeş, hile ve düzenbazlıkla abdestin sıkışıkken namaz kılma.

Zîra tok adamın namazı gerçekten sarhoşların dalkavukluğu gibidir (vr. 75b).

أعدا عدوك نفسك التي بين جنبيك

22- Senin düşmanın iki yanında bulunan nefsidir (Beyhakî, Kitâbü'z-Zühd, 343).

دشمن بدتر تو نفس تو است * که بود در میان پهلویت

زانک به خواهدست چو اماره * نه چو لوامه شد حبل جویت

Senin en azılı düşmanın iki kürek kemiği arasında bulunan nefsendir.

Zîra iyiliğın için seni kınamaz, emredici gibi davranır (vr. 75b).

أمرنا أن نكلم بقدر عقول البشر

23- Biz (Peygamberler) insanların akıl seviyelerine göre konuşmakla emrolunduk (Deylemî, el-Firdevs, 1/398).

آنچه دایم به خلق نتوان گفت * که بود اندران خطا و خلل

زان سبب امر کرد خدا * که سخن گو به قدر عقل بلل

İnsanların kusurları ve hataları daima onlara söylenilmez.

Zîra Allah, “insanların akılları miktarınca konuş” demiştir (vr. 76a).

إذا تحيرتم في الأمور فاستعينوا بأهل القبور

24- İşlerinizde acze düşüp şaşırduğınız zaman kabir ehlinden yardım dileyin (İbn Teymiyye, İktizâ, 2/196).

هر که در کار خویش حیران ماند * یا نداند کدام به ز امور

گو برو گورها زیارت کن * استعانت بخواه ز اهل قبور

Her kim işinde şaşkınlığa düşerse veya hangi işin daha iyi olduğunu bilmezse,

Söyle gitsin kabirleri ziyaret etsin ve kabir ehlinden yardım istesin (vr. 76a).

الصدقة ترد البلاء و تزيد في العمر

25- Sadaka belâyı defeder ve ömrü uzatır (Heysemî, Mecma' u'z-zevâ'id, 3/63)

صدقه رد کند بلاها را * چون برای خدای داده شود

نشود مال کمتر از صدقه * لیک عمرت ازو زیاده شود

Sadaka, Allah rızası için verildiğinden belaları defeder.

Sadakadan dolayı malın eksilmez, ancak ömrün onunla daha uzar (vr. 76a).

ان الله يحب الشجاع ولو بقتل حية

26- Allah her ne kadar bir yılanın öldürülmesine karşı olsa da yiğitliği (şecâati) sever.

دوست دارد خدای مرد دلیر * گر چه باشد بکشتن ماری

مار خشم اگر نیاری کشت * کزدم شهوت بکش باری

Allah bir yılanın öldürülmesine muhalif olmasına rağmen cesur adamı sever.

Eğer öfke yılanını öldüremiyorsan bari şehvetinin akrebini öldür (vr. 76a).

اقتلوا الأسودين و ان كنتم في الصلاة

27- Namazda bile olsanız, iki siyahı (yılan ve akrebi) öldürünüz (İbn Mâce, İkâmet, 146).

بکشید این دو اسود بدراه * گر چه باشند در میان نماز

یعنی از خشم و شهوت نکشی * در نماز از خدای مانی باز

Namazda bile olsanız şu iki kötü siyahı öldürünüz.

Yani şehvet ve öfkeni öldürmesen, namazda Allah'tan mahrum kalırsın (vr. 76a).

التكبر على المتكبر صدقة

28- Kibirliye karşı kibirlenmek sadakadır (Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, 366/5299).

بس که بهر خدا تواضع کرد * نزد خلق آن چو نور در حدقه است

وانکه با مؤمنان تکبر کرد * گر تکبر کنی برو صدقه است

Allah için çokça tevâzu gösteren kimse yaratıcının nazarında göz çukurundaki nur gibidir.

Müminlere karşı kibri rehber eden kimseye kibirli davranman sadakadır (vr. 76a).

من تواضع لله رفعه الله، ومن تكبر وضعه الله

29- Kim Allah için tevâzu gösterirse, Allah onu yüceltir. Kim de kendini beğenip kibir gösterirse, Allah onu alçaltır (İbn Mâce, Zühd, 16).

هر که از بهر حق تواضع کرد * حق مر او را بلند گرداند

ور تکبر کنی چنان او فتد * سوی پستی که خواست نتواند

Her kim Allah için tevâzu gösterirse, Allah onu yüceltir.

Eğer kasten kibirli davranırsan Allah seni zelil etmekten geri durmaz (vr. 76a).

تخلقوا بأخلاق الله

30- Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız (İbn Teymiyye, Telbîs, 6/518).

همچو خلق خدای کن خلقت * تا شوی در جهان پسندیده

آنچه نشنوده مگو با کسی * و آنچه دیدی بکن تو نادیده

Dünyada kabul görmek için Allah'ın ahlakıyla ahlaklan.

Duymadığın şeyi kimseye söyleme, gördüğün şeyi görmemezlikten gel (vr. 76b).

الکریم إذا وعد وفا وإذا توعد عفا

31- Cömert kişi söz verdiği yerde getirir, kızdığına affeder (İbnü'l-A'râbî, Fütûhâtü'l-Mekkiyye, 2/534).

بر بزرگی که وعده ای بکند * کرم آنست کان به جای آرد

ور وعیدی کند برای کسی * عفو فرماید و نیاز آرد

Cömertlik bir büyüğün vaad ettiği şeyi yerine getirmesidir.

Ayrıca bir kimseyi affetmesi ve ihtiyacını gidermeye söz vermesidir (vr. 76b).

عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة

32- Sâlihlerin anıldığı yere rahmet iner (Kâdî İyâz, Tertîbü'l-Medârik, 1/23).

ای برادر آن حدیث را بگذار * خاطر نیکوان ملول کند

هر کجا ذکر صالحان باشد * رحمت حق بران نزول کند

Ey kardeş, iyililerin hatırını kederlendiren şu hadîsi bırak.

Nerede sâlihler zikredilirse, Allah'ın rahmeti oraya iner (vr. 76b).

خير الناس من ينفع الناس و شر الناس من يضر الناس

33- Müslümanların en hayırlısı insanlara fayda verendir; en şerlisi ise insanlardan kaçandır (Buhârî, Meğâzî, 35).

هر که از وی به مردمان نفعی * می رسد مردمست و خیر الناس

وانکه از وی به جز مضرت نیست * آدمی نیست او بود نسناس

Her kimin insanlara faydası dokunursa, o insandır ve hayırseverdir.

Kim şerden başka bir şey bilmiyorsa, o insan değil, gorildir (vr. 76b).

اطلبوا الحاجة من حسان الوجوه

34- Hayrı, iyiliği güzel yüzlü olanların yanında arayın (Süyûtî, Câmiu'l-Ehâdis, 103).

ای برادر مخواه حاجت خویش * به جز از مردم نکو سیرت

زانکه از مردم گره منظر * هیچ نگشاید و کند دورت

Ey kardeş, güzel yüzlü olan insanlardan başka, gereksinimini isteme.

Zîra kötü yüzlü insanlar yüzdeki düğümü açmaz ve sürekli kaçarlar (vr. 76b).

من طلب شيئاً و جد وجد و من قرع باباً و لج ولج

35- Kim bir şeyi azimle isterse isteğine erişir. Kim de bir kapıyı açmak için ısrarlı bir şekilde çalarsa o kapıdan girer (Cevâd b. Abbas, el-Envârü's-Satîa, 2: 317).

هر که چیزی طلب کند به یقین * هم بیاید چو جد کند بسیار

وانکه کوبد دری که بسته بود * بگشایند عاقبت ناچار

Her kim gerçekten bir şeyi talep ediyorsa, o şeyi elde etmek için çok çaba göstermeli.

Her kim kapalı kapıyı ısrarla çalarsa eninde sonunda onu açar (vr. 76b).

الدنيا ساعة، فاجعلها طاعة

36- Dünya bir anlık zamandır, o kısacık ânı da ibadetle geçirmeye gayret et (Sâgânî, el-Mevdû'ât, 64).

ای برادر به نسبت عقبی * هست دنیا به قدر یک ساعت

دار آن را غنیمت و فرصت * کار دیگر مکن به جز طاعت

Ey kardeş, ahiret hayatına nazaran dünya hayatı bir saat kadardır.

Onu ganimet ve fırsat bil ve ibadet etmekten başka bir şey yapma (vr. 77a).

الصباحة تمنع الرزق

37- Sabah uykusu rızka mânidir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/547-49).

ای کمر بسته کسب روزی را * هیچ دانی دلیل فیروزی

بهر خواب صباح چشم میند * زانکه این خواب هست مانع روزی

Ey rızkını kazanmak için kemer bağlayan kimse, başarılı olmanın delilini biliyor musun?

Sabah uykusu için gözünü kapama, zîra bu uyku rızka engeldir (vr. 77a).

الغنى غنى البال لا غنى المال

38- Zengin kişi, zihni (gönlü) zengin olandır; mal yönünden zengin olan değil (Müslim, Zekât, 130)

ای برادر غنی غنا دلست * نه که او مال و سروری دارد

هر که دل دارد ار چه مالش نیست * به حقیقت توانگری دارد

Ey kardeş, zenginlik mal ve keyif sahibi olmak değil, gönül zenginliğidir.

Her kimin gönlü zenginse, malı olmasa da gerçekten de zengindir (vr. 77a).

البخيل لا يدخل الجنة ولو كان عادياً، والسخي لا يدخل النار ولو كان فاسقاً

39- Cimri âbid olsa da cennete, cömert fâsık olsa da cehenneme girmez (Ali el-Kârî, Esrâr, 163).

نرود در بهشت مرد بخیل * گر چه باشد همیشه در طاعت

روی دوزخ نبیند آن مفسد * گر سخاوت بود ورا عادت

Her ne kadar sürekli ibadet etse de cimri adam cennete girmez.

Cömertliği adet edinen müfsit adam cehennem yüzü görmez (vr. 77a).

إن الله يحب معالي الأمور و يبغض سفاسفها

40- Allah yüce himmeti sever ve kötü şeylerden bizardır (Taberânî, el-Mu'cem el-Kebîr: 2829).

به درستی خدای دارد دوست * مردمان بلند همت را

باز بر عکس هست دشمن وار * آن خسبان بی مروت را

Gerçekten Allah yüce himmetli insanları sever.

Bunun tam aksine Allah karakersiz insafsızlardan nefret eder (vr. 77a)

Sonuç

Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah koleksiyonunda 400 numara ile kayıtlı şairi bilinmeyen Farsça manzum kırk hadîs metnine ve Türkçe tercümesine yer verilmiştir. Bu Farsça manzum kırk hadîsin şairi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Büyük ihtimalle İslam toplumlarındaki pek çok şair gibi bu şair de Mollâ Câmî'nin manzum kırk hadîsini örnek alarak, "Ümmetim için dinî konulara dâir kırk hadîs ezberleyen kişiyi Allâh kıyamet günü fakîhler ve âlimler arasında diriltir" hadîsindeki şefâat ve müjdeye nâil olmak için bu eseri kaleme almıştır. Eserde diğer kırk hadîslerde görülen mukaddime ve hâtîme bölümleri yer almamıştır. Şair sanatını gösterme kaygısı gütmeyen öğreticiliği ön plana almış ve eseri oldukça sade bir dil ile yazmıştır. Halkın rahatlıkla anlayabileceği bir üslup tercih edilmiş ve kırk hadîs tercüme eden büyük şairlerin en çok tercih ettikleri vezin kullanılmıştır. Şair çoğunlukla kısa ve ezberlenmeye müsait hadîsleri seçmiştir, ancak muhteva bakımından herhangi bir tercih önceliğinde bulunmamıştır. Hadîslerin Arapça asılları ile ikişer beyitlik kıt'alar halinde Farsça tercümelerinin yer aldığı eserde 80 beyit bulunmaktadır. Eserdeki hadîslerde niyetin amellere etkisi, müminin niyeti, abdest üstüne abdest almak, namazda temiz olmak, Kur'ân ehli olmak, ilim talep etmek ve onunla uğraşmak, ilmin kısımları, âlimin âbide üstünlüğü, amellerin fazileti, kırk hadîs ezberlemenin önemi, kişinin mâlâyânî şeyleri terk etmesi, Müslümanın vasfı, müminin niteliği, Allah'ın sevdiği kul, namazı bilerek terk etmek, Peygamber'i sevmek, tok karınla namaz kılmak, kötü nefsin özelliği, insanların seviyelerine göre konuşmak, kabir ehlinden yardım istemek, sadaka vermek, cesur olmak, kibiriye karşı kibirlenmek, tevâzu göstermek, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak, cömert davranmak, sâlihleri anmak, insanlara yardım etmek, güzel yüzlülerle olmak, bir şeyi isterken azimle istemek, dünyada sürekli ibadet etmek, sabah uyumamak, zengin gönüllü olmak, himmet sahibi olmak gibi mevzular ele alınmıştır.

Kaynakça

- AKKUŞ, Metin (2006), *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- CANIM, Rıdvan (2010), *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- İdrîs-i Bitlisî (Yazma), *Kırk Hadîs*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY 823, vr. 1b-12a.
- İznikli Mustafa Selâmî (Yazma), *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*, İstanbul Millet Yazma Eserler Kütüphanesi, AEF25, vr. 1b-9b.
- KANDEMİR, M. Yaşar (2022), "Kırk Hadis", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet, 25/466-69.
- KARAHAN, Abdülkadir (1954), *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- KARAHAN, Abdülkadir (2022), "Kırk Hadis", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet, 25/469-73.
- PALA, İskender (2005), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Uzun Firdevsî (Yazma), *Kırk Hadîs*, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, nr. 2846/9, vr. 226a-226b.
- YILDIRIM, Selahattin (2000), *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, İstanbul: Osmanlı Hadis Araştırmaları.
- YILDIZ, Alim (2006), *Kırk Hadis*, Sivas: Buruciye Yayınları.

Yusuf Nûrî Efendi (Yazma), *Kırk Hadîs*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, nr. 31, vr. 1b-9b.

YÜCEER, Mustafa (2021), *Osmanlı Manzum Hadîs Edebiyatı*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

YÜCEER, Mustafa (2020), *Hadîs İlmi Açısından Osmanlı Manzum Hadîs Edebiyatında Yer Alan Rivâyetler*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi.

Elektronik Kaynaklar:

Câmiu'l-Hadîs, <https://hadith.inoor.ir>, [Erişim tarihi: 11.03.2022].

Dorar, <https://dorar.net/hadith> [Erişim tarihi: 11.03.2022].

Hadis Kitapları, <https://www.hadiskitapları.com/> [Erişim tarihi: 11.03.2022].

Hadis Veritabanı, <https://www.hadisveritabanı.info/> [Erişim tarihi: 11.03.2022].

Hadislerle İslam, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr>, [Erişim tarihi: 11.03.2022].

İslami Okul, <https://www.islamiokul.com/kitap/files/a.s..htm> [Erişim tarihi: 11.03.2022].

Süleymaniye Kütüphanesi Çelebi Abdullah, 400, vr. 74b-75a.

